

BENKŐ ANDRÁS

Orbán Zsigmond 18. századi énekeskönyve

1. Az énekeskönyv a zenei könyvészetben

1.1. A gyűjteményről először Szabolcsi Bence tesz említést a 18. századi magyar kollégiumi zenéről szóló dolgozatában.¹ Ennek alapján kerül be az énekeskönyv hatsoros ismertetés formájában Szabó T. Attila kötetébe.² Szabó T. Attila 1941-es kiegészítésében ez a kéziratos kötet szintén szerepel, ezúttal általános könyvészeti leírással:³ "A 4a lapon a következő cím áll: A nevezetesebb / DITSERETEK / és nemely HALOTTI ÉNEKEKNEK / HARMONIAJA / Mellyet / Harm/oniae/ Praesességében közönséges Regu / lákon ki dolgozott, a Lágú notáról / való rövid explicatioval edgyütt, ez / ezen Gymnasiumnak 4 betsületes Tag / jaival az Udvarhelyi Ref. Gimnasium / Thecajának számára le iratott / ORBÁN SIGMOND / ezek által Baló Samuel, Pap Samuel / Paal Josef, Sofalvi Samuel / Irattatott UDVARHELYEN / 1766 Esztendőben. - Az énekeskönyv kottás karácsonyi, húsvéti, pünkösdi és halotti énekeket tartalmaz. A 44b-48a lapon A' lágú Nótáknak / HÁRMONIÁJÁRÓL VALÓ RÖVID tanítás olvasható. A 48b lapon Igy kelle mégis maradn(om) kezdetű ének kottáját, a hátsó tábla belső felére pedig egy szöveg nélküli dallamot jegyzett be valami ismeretlen kéz. - A kézirat Szigethi Mihály rector-professorsága alatt, 1805-táján került az udvarhelyi ref. gimnázium könyvtárába. Félbörkötésben kis 8-r 17x11 1/2 cm. 49 lev. /Jelzete:/ Y. 145."

1.2. Az ötvenes évek első felében Klaniczay Tibor járta végig a hazai könyvtárakat és vette számba kéziratos énekeskönyveinket. Beszámolójában ezt a kötetet eltűntnek tünteti fel.⁴ Magam Klaniczay dolgozatának megjelenése után három évvel tanulmányoztam Orbán Zsigmond gyűjteményét, s akkor ismét a régi helyén találtam. Szó esik e gyűjteményről Stoll Béla kötetében is - Szabó T. Attila leírása nyomán.⁵

1.3. A fenti források könyvészeti leírását néhány általános és zenei vonatkozással egészítjük ki.

Orbán kötetének korábbi jelzete a fent említett Kz Y 145, későbbi Kz 1353. E. 9. VI, a mai pedig 703. A kötet valamikor Zágoni doktor tulajdonába ment át, és ő ajándékozta a kollégium könyvtárának ("Ex oblatione Doctoris Zagoni").⁶

1.3.1. A feldolgozó-harmonizáló harmoniae praeses alapján véve két hangjegyértéket használ: a semibrevist mint főértéket és zárlatokban a longát. Ritka esetben tűnik fel, szinte kivételként, a minima (51. sz. ének). Egyetlen esettől eltekintve négyszólamú letét formájában rögzíti az énekeket. Ritmizálással két esetben találkozunk (Hartz ember élete - 47. sz., Ember emlékezzél - 51. sz.), ez utóbbi esetben alkalmazza a minimát.

1.3.2. A kötet anyaga 53 négyszólamú és egy megharmonizálatlan ének. A dicséretetek az egyházi ünnepek szerint helyezkednek el, a temetési és néhány más jellegű ének a gyűjtemény végére került. Az énekek tartalmi megoszlása:

1. <u>dicséretetek:</u>	a) adventi	2
	b) karácsonyi	9
	c) újévi (kiskarácsonyi)	3
	d) virágvasárnap	1
	e) nagypénteki	1
	f) húsvéti	6

g) pünkösdi	6
h) bűnbánati (penitentialis)	1
i) vasárnapi kezdő (introitus)	2
j) reggeli	1
k) esti	1
l) hitvalló	4
2. temetési énekek	17

Összesen: 54

2. Közlések a kéziratból

2.1. A kötet anyagából alig néhány ének vált ismeretessé a szakirodalomban. Elsőként Szabolcsi Bence közölte egyik temetési énekét - négy szólamú feldolgozásban.⁷ Ezt követően, minden bizonnyal Szabolcsi másolata alapján, Csomasz Tóth Kálmán tette közzé egy másik énekének a cantus firmusát.⁸ Papp Géza előbb egy négyzólamú töredéket,⁹ majd a kötet hét dallamát (a tenorban elhelyezett cantus firmust) hozta nyilvánosságra.¹⁰ Szabó Csaba a Szabolcsi Bence által közölt temetési éneket iktatta a (szász)csávási többszólamúságról szóló dolgozatába.¹¹

2.2. Magam a könyvtárainkban fellelhető (és hozzáférhető), dallammal rögzített kéziratok református temetési énekanyag számbavétele kapcsán szóltam az énekeskönyvről, és tizenhat énekét iktattam be Baczó József, Barabás Pál, Imreh Lázár, Jósa Ferenc, Lugasi József, Szatsvay Ádám, Szentgyörgyi Lajos és egy ismeretlen szerző által 1834-ből származó kötetéből összeállított táblázatba.¹²

3. Mi tette szükségessé az énekeskönyv összeállítását, milyen célt szolgált a gyűjtemény?

3.1. Szabolcsi Bence fennebb említett munkájából és más forrásokból is tudjuk, hogy a protestáns iskolákban - így a kollégiumokban is - tananyagként szerepeltek a dicséretes és a zsoltárok. A tanulók feladatainak egyike volt a templomi éneklés és temetéskor a halotti énekek megszólaltatása - a 18. századtól kezdve gyakran többszólamú feldolgozásban.¹³ Kollégiumokban az éneket a kollégiumi kántor, ennek hiányában a cantus praeses vagy egyszerűen végzős diák tanította.¹⁴ Éppen a székelyudvarhelyi kollégiummal kapcsolatban jegyezték fel, hogy Tolnai István rektorsága (1689-1695) óta a végzett diákok közvetlenül vállalhattak kántori állást/szolgálatot.¹⁵

Az ún. harmóniás éneklésre való felkészítés, a kórus vezénylése, ezt megelőzően az anyagról való gondoskodás a harmoniae praeses feladata volt. Mint a címlapból is látható, ilyen minőségben alkalmazta a székelyudvarhelyi kollégium Orbán Zsigmondot.

3.2. Nem tudjuk pontosan, hogy melyik évben alakult meg a székelyudvarhelyi kollégium diákkórusa, de tény, hogy 1753-ban már létezett, hiszen Nagy Mihály szólamkönyvei ebből az évből valók.¹⁶ Tehát Orbán Zsigmond legalább másfél évtizedes múlt gyakorlatára alapozott énekkari munkájában, illetőleg gyűjteménye összeállításában - székelyudvarhelyi viszonylatban. Tágabb körben, az erdélyi kollégiumokban még korábbra nyúlnak vissza a gyökerek. Feltételezhetően Nagyenyeden jöhetett létre legkorábban a kollégium kórus, hiszen a legnépesebb, legrangosabb, a legtöbb szellemi és anyagi lehetőséggel rendelkező még Bethlen Gábor óta. Ezt sejteti Szigethi Gyula István reformja, noha expressis verbis nem szól a többszólamúságról a krónika. Külföldi akadémiaikat megjárt diákok ismerték a holland és német egyetemek példáját. Hadd említsük itt meg Bardócz Pált, aki 1728-ban subscribált a Bethlen Kollégiumban,¹⁷ 1742-ben, tehát Maróthi György négyzólamú zsoltárainak megjelenése

előtt Szatmárnémetiben már egyengette a többszólamúság útját.¹⁸ Kolozsvárt 1746-tól kezdve említik a kollégiumi énekkart, de nem ismerjük a marosvásárhelyi, nagybányai, szászvárosi kollégium énekkarának alakulási idejét.¹⁹

Ezeknek az együtteseknek a szereplését nem lehetett a véletlenre, a rögtönzésre bízni; egyházzenei anyaggal való ellátásuk tette szükségesé a kéziratos - ritkább esetben, mint Maróthi példája mutatja, nyomtatott - kötetek összeállítását.²⁰

Ezzel elérkeztünk a megoldás mikéntjéhez az Orbán-kötetben.

4. Dallamanyag és harmonizálás

4.1. Maróthi kötetének megjelenése óta (1743) ismertebbé vált a harmonizálás módja. Orbán maga ad kulcsot saját harmonizálásához, hangsúlyozva a lágy (moll) jellegű kivitelezést.²¹

4.2. A dallamalkotásra nem térünk ki, mert a cantus firmus adva van/volt az egyházi énekben. A dallamokkal kapcsolatban mindössze utalnánk egy általános szokásra, mely főleg a falusi gyülekezetekben dívott: a népi praxis hatására/mintájára ékítő, ornamentals elemekkel töltötték ki terc vagy ennél nagyobb hangközöket. Egészen ismert példát idézünk, melyben rendelkezésünkre áll az eredeti (francia) dallam is. A 90. zsoltár (Tebenned bízunk) három sorát mutatjuk be annak érzékeltetésére, hogy miként lett a szótagoló francia dallam néhány helyen melizmatikussá, s miként vált ez a gyakorlat az 1838-as énekeskönyv tanúsága szerint hivatalossá is:

1a

1607

1838

1921

1957

1965

Handwritten musical notation on five staves, numbered 1607, 1333, 1321, 1327, and 1365. The notation is in a single system, likely representing a single melodic line. The notes are written in a cursive style, and the staves are hand-drawn.

Handwritten musical notation on five staves, numbered 1607, 1333, 1321, 1357, and 1365. The notation is in a single system, likely representing a single melodic line. The notes are written in a cursive style, and the staves are hand-drawn.

Ugyanennek a jelenségnek az érzékeltetésére az Orbán-kötetből is idézünk egy dallamsort - egymás mellé, állítva az 1744-es kolozsvári és a már fennebb is idézett 1838-as énekeskönyv egy-egy sorát:

1744

1766

1338

1305

Arról nem szólunk itt, hogy más módosulás/módosítás is előfordulhat, pl. az eredeti szekundlépést akkorddá oldja a hazai variáns: fá-szó-ré helyett fá-lá-ré-vé, a már említett 90. zsoltár negyedik sorában.

4.3. Nézzünk meg egy példát a harmonizálásra. Emeljük ki Orbán anyagából A nap eljő nagy haraggal kezdetű háromsoros középkori szekvenciából (Dies irae) származó éneket. Harmonizálása a lehető legegyszerűbb: alapállású akkordok sorakoznak fel, ismétlődő dallamhang esetében ismétlődik az akkord is, az ugrások iránya a szélső szólamokban azonos, sőt egy esetben szűkített kvarttot ugrik a felső szólam. A cantus firmus a tenorban szól, a régi praxis szerint (egyébként Maróthi is így jár el a már említett kötetében). Orbánnál a harmóniakészlet kimerül (ebben az esetben) az (alapállású) I, III, V, VII. fokú akkorddal:

Lássunk egy másik példát is, ezúttal számokkal (37. sz.):

5 8
I I V II V II IV IV I II II stb.

Ez esetben az akkordkészlet bővül a II., IV. és VI. fokkal.

További harmónia elemzés helyett bemutatjuk Orbán tizenhat temetési énekének harmóniai készletét (százalékban kifejezve), összehasonlítva Maróthi tizenhárom éneke 1743-as megoldásának eredményeivel. Megjegyezzük, hogy Maróthinál első fordítás és késleltetés is előfordul:²²

Fok	Orbánnál	Maróthinál
I	34,5	38,7
II	4,5	6,6
III	15,7	8,1
IV	10,8	10,4
V	17,1	24,1
VI	1,7	5,2
VII	15,4	6,8

A számszerű, mennyiségi előfordulás csak egyik oldala a jelenségnek, másik az egyes akkordok kötése. Lássunk erre is néhány példát:

- a) I V I III VI III VII III stb. (40.sz.) (V: vezérhanggal;
VII: alterálás nélkül)
- b) I V I V III VII I V :stb. (44.sz.)
- c) I IV I II I II bIII VII I stb. (53.sz.)
- d) I I V I I II I stb. (51.sz.)

Végül nézzünk meg néhány zárlatot is:

I V I (38.sz., ez a leggyakoribb) (V: vezérhanggal)

I II⁶ I (39.sz.)

IV V I IV I V I (50.sz.)

II II I (I) (51.sz.)

5. Hogyan illeszkedik be Orbán Zsigmond énekeskönyve a fontosabb 18. századi kéziratos és nyomtatott anyagba?

5.1. Az előzményekből mindössze Szenczi Molnár Albert 1607-es zsoltárkiadását és az Öreg Graduált (1636) említjük. Íme néhány példa a hasonló jellegű kötetekből 1708 és 1791 közti időből:²³

Kézirat	Nyomtatás	
1708	-	Nagyajtai Gergely énekeskönyve
1741	-	Kolozsvári ferences gyűjtemény
-	1743	Maróthi zsoltárkönyve
-	1744	Kolozsvári énekeskönyv (Impressum)
1750	-	Kolozsvári passionálé
1750	-	Csíkszentmártoni graduál
-	1751	Impressum (2. kiadás)
1753	-	Nagy Mihály szólamkönyvei
-	1761	Impressum (3. kiadás)
1766	-	Orbán Zsigmond énekeskönyve
1766	-	Jósa Ferenc gyűjteménye
-	1769	Nagyenyedi halottas énekeskönyv
1770	-	Bálint András énekeskönyve

1	2	
1787	-	Marosvásárhelyi csonka kottáskönyv
-	1778	Losontzi halotti énekeskönyv
1781	-	Katolikus kottás énekeskönyv
-	1791	Debreceni halottas énekeskönyv

6. Miért hiányoznak Orbán kötetéből a zsoltárok?

Feltételezzük, hogy Nagy Mihály fennebb említett szólamkönyvei pótolták ezt a hiányt, ugyanakkor a harmoniae praeses felhasználhatta Maróthi zsoltárfeldolgozásait is.

7. A kötet jelentősége

7.1. Mindenekelőtt abban áll, hogy hiánypótló szerepe volt a kollégium 18. századi zenei életében: anyagot szolgáltatott a kórustanításhoz, illetőleg a templomi istentiszteletekhez és a temetési szertartáshoz.

7.2. Ismerve keletkezésének körülményeit, pontos helyét, idejét, megállapíthatjuk, hogy forrásul szolgált többek között a Jósa-kötetnek.

7.3. Egyes temetési énekei, mint ezt Csomasz Tóth Kálmán általános vonatkozásban megállapította - rokonságot mutatnak a magyar mű- és népzene két fontos műfajával, a siratóval és a históriás énekkel.²⁴

7.4. Fontos adalék kóruskultúránk 18. századi fejlődéséhez, az iskolai, pontosabban a kollégiumi énektanítás történetéhez.

7.5. Hatását felmérhetjük a Szászcsáváson ma is élő népi többszólamúság gyakorlatán, mely id. Belle József iskolamester tevékenysége révén honosult meg (Belle 1790-1801 között volt az udvarhelyi ref. kollégium diákja, majd 1808-1850 között szászcsávási iskolamester).²⁵

7.6. Orbán Zsigmond énekeskönyvére is teljességgel érvényesek Kodály Zoltán szavai, aki arra figyelmeztet, hogy "egy stílust akkor ismerünk, ha feltűnését, virágzását, hervadását letűntéig nyomon tudjuk követni, pályáját, elterjedését térképezni, törvényszerűségeit fejlődése minden fokán megállapítani, a jellemző közhelyeket, egyéni eltéréseket meg tudjuk határozni. /.../ De nemcsak kivételes nagyságokkal kell foglalkozni, mint erre már Adler Guido is figyelmeztet. Kisemberek, utánczók, visszhangozók a maguk közhelyeikkel, negatívumaival is hozzájárulnak a stílusjegyek tisztázásához, míg a nagy eredeti alkotók sokszor zavarba hozzák a kutatót egyéni, másnál nem található vonásaikkal."²⁶

JEGYZETEK

1.Szabolcsi Bence: A magyar zene évszázadai. II. Bp. 1961. 13.

2.Szabó T. Attila: Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI-XIX. században. Zala-Zilah 1934. 94. 1. 123. sz.

3.Uő.: Újabb adatok és pótlások kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink könyvészetéhez. Erdélyi Tudományos Füzetek. Szerk. Szabó T. Attila. 123. sz. Kolozsvár 1941. 9. 1. 14. sz.

4.Klaniczay Tibor: Beszámoló a Román Népköztársaság könyvtáraiban végzett kutatásaimról. (Adalékok kéziratos énekeskönyveink történetéhez). Bp. 1954. 350.

5.Stoll Béla: A magyar kéziratos énekeskönyvek bibliográfiája (1565-1840). Bp. 1963. 283. sz.

6.Zágoniról lásd: Jakó Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség. Buk. 1976. 230.

7.Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve. A zenetörténet kézikönyvei sorozat 1. Bp. 1947. 68^x (= Elvégeztem immár pályafutásomat). Későbbi kiadásokban a megfelelő helyen. Lásd e munka 1965-ös kiadását, valamint Kísérőtanulmány a Qualiton Musica Hungarica című albumához, illetőleg Szabolcsi Bence: A Concise History of Hungarian Music. Bp. 1964 s a mű német és orosz fordítását is. Az Orbán-kötetből ez a Szabolcsi által közölt ének hangzik el a Musica Hungarica (szerk. Szabolcsi Bence és Forrai Miklós. Bp. 1965) Qualiton-lemézen is.

8.Csomasz Tóth Kálmán: Halottas énekeskönyveink dallama. = Szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes: Zenetudományi Tanulmányok I. Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára. Bp. 1953. 301. g) példa (= Ember emlékezéssel).

9.Papp Géza: A kóruséneklés hazai múltjából. = Szerk. Bónis Ferenc: Magyar zenetörténeti tanulmányok Szabolcsi Bence 70. születésnapjára. Bp. 1969. 100. (= Hartz ember élete c. ének első sora)

10.Uő.: A XVII. század énekelt dallamai. Régi Magyar Dallamok Tára II. Bp. 1970 (= Hartz ember élete 125c, Véletlen embernek utolsó órája 129/II, Jaj melly hamar mulik 334, Jézus életemnek, öröme szívemnek 345, Életemnek végső napját 95/II, Uralkodó nagy Ur Isten 295/II, Im' látod virág voltát 342; táblázatban: Uralkodó nagy Ur Isten 636-37 b) dallam).

11.Szabó Csaba: A szászcsávási hagyományos harmónia. = Szerk. Sz. Cs.: Zenetudományi írások. Buk. 1977. 109-123. (= Elvégeztem immár 120.), ill. uő.: Zene és szolgálat. Buk. 1980. 50.

12.Benkő András: Kéziratos halotti énekek dallamai. Református Szemle, 1968. 1-2. sz. 62-68.

13.Szabolcsi 1961. 11. és kk.

14.Seprődi Jánosról tudjuk, hogy középiskolai tanulmányainak két utolsó évében, a székelyudvarhelyi kollégium diákjaként (1892-1894) a két alsó osztályban egyházi éneket és zeneelméletet tanított. Lásd S.J. Változatott zenei írásai és népzenei gyűjtése. Buk. 1974. 10.

15.Szabolcsi 1961. 26.

16.Uo. 12-13. - Szabó T. Attila 1941. 8-9. 1. 11-12. sz.

17.Jakó Zsigmond--Juhász István: Nagyenyedi diákok 1662-1848. Buk. 144.

18.Szabolcsi 1961. 12. - Maróthi György: A Soltároknak Négyes Nótájik ... Debrecen, 1743.

19.Szabolcsi 1961. 12-13.

20.Maróthi 1743.

21.Lásd a 2. sz. függelékét. - Itt jegyezzük meg, hogy Orbán Zsigmond személyével kapcsolatban jelentős családtörténeti forrásaink semmilyen adatot nem tartalmaznak. L. Kempelen Béla: Magyar nemes családok. VIII. Bp. 1914; Nagy Iván: Magyarország családai. VIII. Bp. 1861; valamint Persián Kálmán: A lengyelfalvi Orbán bárók családtörténete. Kolozsvár 1911.

22.Csomasz Tóth Kálmán: Maróthi György és a kollégiumi zene. Bp. 1978. 45-57. sz. példák.

23.Szabó T. Attila 1934. 1, 13, 30, 63, 86, 92, 111, 116, 123. sz. - Uő.: 1941. 11, 12, 14, sz., Csomasz Tóth Kálmán 1953. 287-298. - Brockhaus--Riemann: Zenei Lexikon. II. Bp. 1979. 324.

24.Csomasz Tóth Kálmán 1953. 292-294, 306, 312-313, 326.

25.Szabó Csaba 1977. 109-123. - Uő.: 1980. 34-56. - Nagy László: Id. Belle József (1780-1850). = Szerk. Benkő András: Zenetudományi írások 1986. Buk. 1986. 175-179.

26.Kodály Zoltán: Visszatekintés. II. Bp. 1964. 271.

1. sz. FÜGGELÉK

Orbán Zsigmond énekeskönyvében található énekek kezdősora

1. A keresztyénségben
2. Küldé az Úr Isten
3. Kristus Urunknak áldott születésén
4. Az Istennek Szent Angyala
5. Jer ditsérjük e máj napon
6. Parantsolá az Augustus Tsászár
7. Sz/ent/ Esaias igj ir
8. Ditséretes a gjermek
9. Jer mindnyájan örüllünk
10. Jesus születél idvességünkre
11. Tellyes sziv/v/el örvendjünk
12. Ez esztendőöt meg áldjad
13. Nekünk születél
14. Mennyei Kiráally születék
15. Örvendezzen már e világ
16. Atyának böltssége
17. Kristus ma fel támada
18. Kristust im megfeszíték
19. Kristus fel támada
20. Emlékezzünk ez napon
21. Oh Jesus, mi Idvezitönk
22. Fel támadt a mi életünk
23. A Pünköstnek jeles napján
24. Pünköst napon a Szent Lélek
25. Jövel Szent Lélek Úr Isten / Lelkünknek vigassága
26. Jövel Sz/ent/ Lélek Úr Isten / Tölts/d/ be sziveinket éppen
27. Magasztallyuk keresztyének
28. Jövel Szent Lélek Isten
29. Jer ditsérjük az Istennek Fiát
30. Mindenható Ur Isten
31. El bé megjünk nagj örömmel
32. Oh mennyei nagj boldogság
33. Jesus Kristus szep fenyés hajnal
34. Kristus ki vagj nap és világ
35. Ne szállj perbe én velem
36. Mi kegjes Atyánk
37. Örül mi szivünk
38. Véletlen embernek utolsó orája
39. Kristushoz készülök
40. Figjelmetes keresztyének
41. Vigjázz halálodra
42. Jer, Temessük el a testet
43. Jésus életemnek, öröme szivemnek
44. A nap eljő nagy haraggal
45. Im, látod virág voltát
46. Már el mégjek az örömbe
47. Hartz ember élete
48. Életemnek végső napját
49. Uralkodó nagy Ur Isten
50. Immár eljött az óra
51. Ember emlékezzél
52. El végeztem immár
53. Jaj melly hamar mulik
54. Igy kelle meg is maradn/om/

A lágy nótáknak HARMÓNIAJÁRÓL VALÓ RÖVID tanítás

Amely regulák eddig megvoltanak a kemény nótákról, elég világosok. Amely két-három regulák pedig a lágyról voltak, azok is némelyek előtt homályosok, azért lássuk e következő regulákat.

1. A lágy nótában sokkal különben vagyon a dolog, mint a keményben, mert a lágynak nem lehet olyan bizonyos bázist csinálni, mint a keménynek. Úgyannyira, hogy amely kóta vagy nóta most bázis, majd bázis 3aja, hol pedig proxímája, mint a nóta hozza.

Lágy nóta az, amelynek bázisa vagy legutolsó kótája felett 3tia minor vagyon, azaz egy egész és egy fél. A lágy nóta ismét 2 féle:

1mo olyan, amelynek legutolsó kótája felett immediate félhang vagyon, és már az ilyen énekek többnyire mind a-ba(n) végződnek. Az a felett pedig b vagyon, mint zsolt. 17, 31, 100. sat. (: Megesik ugyan néha, kivált a dicséreteken, hogy az alsó e-n végződik:), ilyenkor osztán nem ő maga a legutolsó kóta a bázis, hanem annak az alsó 5tája és felső 4tája. Jóllehet, hogy az a-nak felső 4tája nem mindenkor bázis az egész éneken, amelyről alább (szólunk). Ennek a legutolsó kótának pedig a mindjárt alatti (!) való kóta is bázis, ha a nóta meg nem keményül: úgy keményül meg pedig, ha alább megyen 3tia maiorral, olyankor proxima lévén 5tát kíván az alatta való aequalis, vagy 3tia minort, kivált ha felső discantusa van.

II^{do} Olyan, amelynek legutolsó kótája felett egész hang vagyon és ilyenkor a legutolsó kóta bázis, de felette 3tia minor vagyon és az ilyen énekek végződnek vagy g-ben, mikor b-s az ének, mint zsoltár 24 s.a.t. vagy a-ba, mikor h-s az ének, mint zsolt. 65. sat. vagy d-be, mint zsolt. 28., és ilyenkor ezen kóták vagy bázisok alatt mind extraordinarius félhangokat kell gondolni ti. a g alatt fist, az a alatt gist, a d alatt cist.

Eddig röviden a lágy nótának bázisáról. Lássunk már a basszusáról. A bázis 3tiajái úgy jár a lágy nótában is a basszus, mint a keményben, ti. a bázis, ha aequalis vagy oktáva, a proxima, ha 5ta a 3tiahoz 3tia, de egyebütt nem. Azért ilyen observatiókat lássunk.

1. Amely kóta alatt félhang van, ahoz a basszus 3tia vagy loma, mint a b-hez a b-s éneken, a c-hez a h-s éneken és az f-hez.

2. Amely kóta felett félhang van, ahoz a basszus 5ta, mint az a-hoz a b-s éneken, a h-hoz és az e-hez, mikor a d bázis. Bázis pedig a d mikor felyül alá jó s rajta megáll, egy szóval minden bázis felett való kótához a basszus 5ta (zárójelbe téve: 3tia). Amely kóta felett olyan 3tia minor vagyon, hogy a mindjárt alatta való hozzá egészhang, a 3tiaja alább fél, ahoz a basszus 5ta, mint a c-hez a b-s éneken, a d-hez a h-s éneken és a felső g-hez lehet 12ma, mert 5ta s 12ma mindegy 4ta.

Ahol a basszus a tenorhoz lehet 3tia maior, légyen. Ezt úgy lehet megérteni, hogy mikor b-s az ének és felyül az f-ről megindulván b jó a b-ig, vagy alább is, akkor az e-hez is lehet 3tia maiort vagy lomat írni, a d-hez is 3tia maiort vagy lomat írni, mikor pedig valamely sor a d-n megáll, olyankor a d bázis lévén, oktávát kíván, az e pedig 5tát, proxima lévén, ha pedig a c-ig mégyn le és c-n megáll, akkor a c a bázis és léssen a kemény regula (szerint) d proxima, s az e 3tia.

Mikor valamely lágy nótában valamely sor c-n kezdődik, felmenvén az f-ig, bázis csak a c-ig száll le, az az egész sor léssen a kemény szerint az első e-nek ugyan mondhat 3tiat is.

III^{tiā} Az altusáról és discantusáról

A lágy nótának (hármonizálásáról), hogy igen hosszason tanítson valaki, nem illik, mert akárki is, minekutána a lágy nótának basszusát a feljebb megírt módok szerint ki tudja dolgozni, az igen könnyen írhat

altust is és discantust, csak tudja a kemény nótában való altus és discantus reguláit, mert itt is úgy vagyon a dolog.

1ma Valaholott a basszus oktáva, ott mindenkor discantus 4ta inferior, az altus pedig 3tia maior superior, mikor a basszus aequalis, akkor a discantus is aequalis, vagy 3tia maior superior és elfoglalja az altusnak helyét, az altus pedig, mikor a basszus aequalis a tenorral, akkor 5ta superior, és elfoglalja a discantusnak helyét, úgy pedig, hogy a discantusnak rendszerint a bázishoz 4ta inferiornak kellene lenni és annak a 4ta inferiornak felső oktávája a bázishoz 5ta, és odatétetik az altusa, mind (!) példának ok(áért), ha valamely lágy nótában az első g a bázis, annak alsó 4tájáig, a felső 5tájáig a d, és az az altus helye.

2do Mikor a basszus a tenorhoz 3tia maior, akkor a discantus 3tia maior, és ketten aequalisok, mikor loma, akkor a discantus 3tia maior inferior mindenkor, az altus pedig ilyenkor 3tia minor superior. Mikor a basszus a tenorhoz tertia (!) minor, akkor a discantus is 3tia minor, ha volna minor, úgy is. Mikor a basszus a tenorhoz 5ta, akkor a discantus örökké 3tia minor inferior, az altus pedig 4ta superior, és léssen a basszusnak felső 8vája.

NB. A lágy nótában igen sokat jár az altus és discantus az extraordinarius félhangokon, és azokat szükség mindenkor megjedzeni, az ő szokott sigmunával, ti. x-tel, és a b-vel.

NB. Egyébkor is, de nevezetesen mikor a lágy nóta igen fel nem mégyen, igen gyönyörűséges (a) hármónia, ha a felső discantuson mondják s aszerint dolgozzák ki. E pedig úgy léssen. A tenor alatt mindenkor meg kell gondolni a discantusnak helyét, és annak a meggondolt alsó discantusnak felső 8vájára kell írni, és felyül esik az altuson is.

NB. Némelykor esik úgy, hogy szebben esik az éneklés, hogyha az alsó discantust felhátatják az altus helyére, ha a discantus igen alatt jár. Az altus pedig ilyenkor ugyan az alsó discantusnak felső 8tájájára.

Sokszor pedig, felső discantust kezdvén megesik, hogy valamely sor a tenorban igen felhág és nem lehet felső discantust érni. Ilyenkor a felső discantust le kell abban (!) a sorba szállítani az altusra, az altust pedig rendszerint való discantusra a tenor elé.

Erről írhatna még valaki hosszason. De azt ki nem lehet úgy beszélni, és nem lehet leírni, amint a sokféle lágy nóta kívánja az ő több specieseit, azért erre igen megkívántatik a szorgalmatosan való reá vigyázás, hogy hol változik a nóta, hol lágyul s hol keményül meg.

NB. Minden ének négyszer vagyon leírva; az első tenor, signo T., a 2dik discantus, signo D., a 3dik altus, signo A., a 4dik basszus, signo B. A tenor alatt discantus, a más levelen felyül, alt (!), alatta basszus.

Református Szemle

1992. NOVEMBER-DECEMBER

6. SZÁM

LXXXV. ÉVFOLYAM

CSIHA KÁLMÁN: Az idő határán 403

TANULMÁNYOK

ROBERT MARTIN-ACHARD: Bevezetés a bibliai naptárakba 405

GERÉB ZSOLT: A jelen idejű és a jövő idejű üdvösség
kérdése János evangéliumában és leveleiben 414

NAGY LÁSZLÓ: A hit a Heidelbergi Kátében 426

GÁLFY ZOLTÁN: A Geleji-kánonok és hatásuk a hazai
református egyház jogfejlődésére 436

PÉTERFY LÁSZLÓ: A nagykendi templom 441

SZÁSZ ATTILA: A koreai Minjung-theologia 457

KOCSIS SÁMUEL: Eszkatológia és igehirdetés 462

BENKŐ ANDRÁS: Orbán Zsigmond 18. századi
énekeskönyve 464

FORDÍTÁS - EXEGÉZIS

KARASSZON DEZSŐ: I. zsoltár 475

ÖNVIZSGÁLAT - SZOLGÁLAT

CSUTAK CSABA: Egy katekétikai egység feldolgozásának
szempontja 477

KÖNYVEK - FOLYÓIRATOK

BÁNYAI LÁSZLÓ: Ordass Lajos: Az imádkozásról 480

N. GLUCK JENŐ: Majmonidész régi kiadásai
a romániai könyvtárakban 481

REFORMÁTUS SZEMLE

Kiadja az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Csiha Kálmán püspök

Felelős szerkesztő: Antal Ferenc egyházkerületi lelkeszi főjegyző

Főszerkesztő: Nagy László

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 3400 Kolozsvár, Király utca

(str. I.C.Brătianu) 51. sz.

Telefon: 112 453

Bankszámla: 45 10 2 32 2

Készült a Református Egyház Misztótfalusi Sajtóközpontjának
nyomdájában